

Ондай болмақ қайда деп,

Айтпа ғылым сүйсеңіз...

Міне, осындай мазмұндағы өлеңдерінен, қара сөздерінен үзіндіні тәрбие сағаттарында айтып мәнін түсіндіруге болады.

2-сынып оқушыларының бойына тәрбиелік мәні бар іс-шараларда Абай шығармаларын оқыту дағдысын дамыту, олардың шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру ерекше рөлге ие бола алады. Бұл жастағы оқушыларға ең алдымен оқу, білім алуға әрекеттену, білім үшін намысының барынша ұмтылудың өзі де еңбек екендігін түсіндіреді.

Сонымен қатар, еңбектің басқа түрлерімен таныстыру және еңбектену дегеннің не екендігін ұғындыру, оның шарттарымен таныстырып, орындауға үйретіп, тәрбиелейміз.

Әрине, еңбек - деген ұғымды кең көлемде алумен қатар, осы жастағы балалардың ұғымына сәйкестендіріп түсіндіріп, кейбір шарттарын игертіп, бойына сіңіруге күш жұмсау керек. Мұнда Абайдың еңбек туралы пікірлерін кең пайдалану мүмкіншілігі бар. Мәселен, не нәрсені болмасын игеру үшін еңбектену керек, бұл ретте ақынның:

Түбінде баянды еңбек егін салған,

Жасынан оқу оқып білім алған.

Би болған, болыс болған өнер емес,

Еңбектің бұдан өзге бәрі жалған - деген өлең жолдарын жаттатып, қазіргі заман талабына сәйкес түсіндіріп, мәселен, оқу оқығанда бастық болам (қазақ арасында өте кең тараған ұғым "менің балам бастық болады") деп емес, өзіме, еліме, Отаныма еңбек етем, қызмет етем, еңбектеніп бәрін табуға үйрену үшін оқимын (оқисың) деген ойды баланың мақсат болса, одан соң не нәрсені болмасын игеру үшін еңбектену керек, мысалы, егін егіп одан мол түсім алу үшін, бір өнер үйрену үшін де оны өз пайдасына жарату үшін де т.б.

Одан соң ақынның 31- қара сөзіндегі "естіген нәрсені ұмытпастыққа төрт түрлі себеп бар" дегенін оқу үшін де, бір нәрсені жасау, игеру үшін де қажет қағида ретінде түсіндіріп мына үзіндіні жаттату қажет. "Әуелі көкірегі байлаулы берік болмақ керек" - бұны әуелі табанды, шыдамды, төзімді, қайратты болу керек деп түсіндіру мен сөзсіз жаттату және әрқашан есіне салып тұру керек. Әйтпегенде, ескерілмей қалады.

Егер оны жақсы игерсе оқушының бірде болмаса бірде ескеріп, одан өзіне жағымды нәтиже тапса үнемі ескеретін болуы әбден мүмкін. Тағы бір шарт "Сол нәрсені ішінен бірнеше уақыт қайтарып ойланып, көңілге бекіту керек". Бастауыш мектеп оқушылары үшін Абай сөздері ауырлау келеді, сондықтан ол мұғалімдер тарапынан түсіндірумен қатар, байыппен бірінен соң бірін, асықпай, алдыңғы ережені игерген соң, толық жаттап кез-келген уақытта есіне түсіре алатын болған соң кейінгісін қолға алу дұрыс болады.

Әдебиеттер:

1. Мұхтар Әуезов энциклопедиясы - Алматы, «Атамұра» баспасы, 2011 жыл.
2. Chemsı, G., Sadiq, M., Radid, M., Talbi, M. (2020). Study of the Self-Determined Motivation among Students in the Context of Online Pedagogical Activities. International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET), 15(05), 17-29 <https://online-journals.org/index.php/i-jet/article/view/11392/6653> <https://doi.org/10.3991/ijet.v15i05.11392>.
3. URL: <https://applied-research.ru/ru/article/view?id=8366> (дата обращения: 21.04.2020).
4. Asdaryanti, B., Rachman, M., Sukestiyarno, Y. L., Florentinus, T. S., & Widodo, W. (2018). Teachers' performance in science learning management integrated with char

Жәнібек Н., Риза С.Е.

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

Шопанбекова Г.Ж.

«А.Сейдімбек атындағы ЖББ» КММ, Ұлытау облысы, Жаңаарқа ауданы

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫНЫҢ ЭЛЕМЕНТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация. Мақалада білім берудің заманауи нәтижелерінің бірі ретінде ұсынылып отырған мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығының элементтері қарастырылған. Функционалдық сауаттылықты қалыптастыру үдерісінің тұлғалық-бағдарлы, белсенділік, әлеуметтік-

мәдени, жүйелік, құзыреттілік тәсілдерін ескере отырып әзірленген. Мектепте білім алушылардың функционалдық сауаттылығының көрсеткіштері мен теориялық-әдіснамалық негіздері анықталды.

Кілт сөздер: функционалдық сауаттылық, оқу сауаттылығы, математикалық сауаттылық, ақпараттық кеңістік, жаһандық ақпарат.

Функционалдық сауаттылық дегеніміз не? Кім функционалды сауатты адам? Мүмкін, бұл білім саласындағы жаңа сән үрдісі және сіз осы мәселелерді зерттеуге кіріспеуіңіз керек пе? Оны ретімен анықтауға тырысайық. Бұл ұғым жақында пайда болды, оның өзінің ұзақ тарихы бар, ол одан бүгінгі заманның талаптарына не жақсы сәйкес келетінін табуға және сол жерден ең құндысын алуға мүмкіндік береді және пайдалы.

А.Н.Леонтьев бойынша функционалдық сауаттылық: «Функционалды сауаттылық - кең ауқымды мәселелерді шешуде білімді, дағдыны, әдістерді іс-әрекетте қолдана білу - оқу жағдайларынан тыс, білім, дағдылар, әдістер игерілген тапсырмаларға ұқсас емес тапсырмаларда көрінеді» [1].

Бүкіл әлемде қазіргі заманғы жалпы білім беру оқушының жеке тұлғасын дамытуға, оның әлеуметтенуіне, кәсіби және тұлғалық өзін-өзі анықтауына, оқуын жалғастыруға дайын болуына қажетті білім беру нәтижелеріне қол жеткізуге бағытталған.

Сондықтан педагогикалық тәжірибені білімді жаңғыртуға емес, өз бетінше ізденуге, тиімді ойлау мен өнімді іс-әрекет тәжірибесін қалыптастыратын заманауи технологиялар мен құралдарды, оның ішінде ақпараттық, цифрлық құралдарды пайдалануға бағыттай отырып өзгерту қажеттілігі туындайды. Ақпараттық кеңістіктің жаһандану, гаджеттердің жаппай қолданылу дәуірінде білім беру жүйесі өзінің трансформациясын, жаңа әлеуметтік талаптарға бейімделуін жеделдетуге мәжбүр. Көптеген елдер, соның ішінде Қазақстан, жаһандық ақпараттық қоғамның дамуы жағдайында функционалдық сауатсыздық мәселесімен бетпе-бет келіп отыр.

Мектеп оқушысының функционалдық сауаттылығының негізгі элементтері ретінде оқу сауаттылығы, математикалық сауаттылық, жаратылыстану сауаттылығы, жаһандық құзыреттер, қаржылық сауаттылық және шығармашылық ойлау сияқты сауаттылықтың түрлерін көрсетуге болады [2].

Бұл құрамдастардың әрқайсысы практикаға бағытталған тапсырмаларды орындауға кешенді дайындық пен қабілетті қалыптастыруды қамтамасыз етуге арналған және олар бірге оқушының функционалдық сауаттылығын қалыптастыруды қамтамасыз етуге арналған. Мектеп бағдарламасының өзі теориялық білім қорын да, практикалық дағдылар мен дағдыларды да қалыптастыруды қамтамасыз ететіндей құрылымдалған, ол көп дәрежеде ЖОО-да кәсіптік оқыту процесінде қалыптасатын функционалдық сауаттылық пен құзыреттіліктерді біріктіреді. Кейбір зерттеулерде функционалдық сауаттылық құзіреттілікті дамытудың негізі екенін тікелей көрсетуі кездейсоқ емес.

Дегенмен, оқушының функционалдық сауаттылығы мен оқушының құзыреттілігін олардың нақты типтегі тапсырмаларды орындауға бітірушілердің дайындығын қамтамасыз ететін біртұтас желінің тізбегі екендігі біріктіреді. Дегенмен, болашақ мұғалімнің құзыреттілігі функционалдық сауаттылықты қалыптастыруды қамтамасыз ету үшін нақты қалай құрылған және мұғалімдердің білім беру жүйесін қалыптастыруға дайындығын қамтамасыз ету үшін мемлекеттік білім беру стандарттарын жетілдіру процесінде нені қамтамасыз ету керек?

Көрсетілген проблеманы зерттеушілердің кең ауқымы салыстырмалы түрде жақында қарастырып келе жатқанын ескере отырып, мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығына қатысты көптеген мәселелер, мысалы, функционалдық сауаттылықты анықтайтын элементтер тізімі әлі де пікірталас тудыратынын атап өтуге болады. Құзырлы кафедралардың бұл мәселе бойынша ұстанымын қалыптастыруына қарамастан, академиялық ортада сауаттылық түрлерінің тізімі мен мазмұны туралы белсенді талқылау жүріп жатыр.

Сонымен қатар, практикалық жұмыста мұғалімдер әдістемелік ұсыныстарда анықталған функционалдық сауаттылық элементтеріне тек академиялық зерттеушілердің ұстанымдарын ескере отырып көңіл бөледі. Мектеп жағдайында оқу-тәрбие үрдісін өзгерту көп жағынан күрделі.

Білім беру парадигмасының негізі құзіреттілікке негізделген әдіс болып табылады, білім беру процесінің сипаты білім беру процесінің барлық қатысушыларының тиімді өзара әрекеттесуін қамтамасыз етуді, ынтымақтастықты және белсенділік тәсілін қолдануды білдіреді. Оқу үрдісі оқушылардың дербестігін, белсенділігін, шығармашылығын қалыптастыру есебінен практикаға бағытталған іскерлік пен дағдыны қалыптастыруға бағытталған.

Қазіргі мектептегі мұғалім - оқушының функционалдық сауаттылығын қамтамасыз етуге жауапты негізгі тұлға, бірақ жалғыз болудан алыс. Бала білім беру кезеңдерін дәйекті түрде өте отырып, қандай да бір жолмен әлеуметтік педагог пен мектеп психологымен кездеседі, білім беру процесінің басқа қатысушыларымен байланысады.

Осыған қарамастан, функционалдық сауаттылықтың дамуын қамтамасыз ету үшін ең жауапты пән мұғалімдері функционалдық сауаттылықтың белгілі бір элементі шеңберінде белгілі бір білім жиынтығын қалыптастырып қана қоймай, сонымен қатар пәндік білімнің кеңеюіне, сондықтан олар оқушының функционалдық сауаттылығын қалыптастыру процесінің тұтастығын қамтамасыз етеді.

Мәні бойынша мектеп оқушысының функционалдық сауаттылығының элементтері болып табылатын сауаттылық түрлерінің тізбесіне қайта оралсақ, олардың жіктелуі әбден заңды екенін айтпай кетуге болмайды. Ендеше, оларды мектеп оқушыларының өзін-өзі дамытуға және күнделікті және кәсіптік міндеттерді орындауға дайындығын қамтамасыз ететін сындарлы элементтерді қамтитын функционалдық сауаттылықтың жалпы элементтеріне бөлу заңды деп айта аламыз.

Функционалдық сауаттылық элементтерінің бірінші тобына оқу сауаттылығы мен компьютерлік сауаттылықты жатқызамыз. Оқу сауаттылығы оқуға, орфографияға, соның ішінде ақпарат іздеуге байланысты мәселелерді шешуге дайындығының қалыптасуын анықтайды [2].

Мектеп оқушыларының ақпараттық технологиялар мен электрондық ресурстармен байланысты мәселелерді шешуге дайындығын қамтамасыз ету компьютерлік сауаттылықпен байланысты, оны көптеген зерттеушілер сауаттылықтың негізгі түрлерінің бірі ретінде қарастырады, бірақ олардың ақпараттық сауаттылығын дамыту бойынша әдістемелік ұсыныстар берілген.

Қазіргі қоғам ақпараттық деп есептелетінін ескере отырып, біз компьютерлік сауаттылық негіздерін дамыту ақпараттық құзіреттілікті қалыптастыруды қамтамасыз ету үшін өте маңызды екенін атап өткен маңызды, сондықтан біз бұл компонентті функционалдық сауаттылықтың бір бөлігі ретінде қарастыра аламыз.

Функционалдық сауаттылық элементтерінің екінші тобын функционалдық сауаттылықтың мамандандырылған элементтерін қарастыруға болады, олар ғылыми сауаттылық, қаржылық сауаттылық және математикалық сауаттылықты қамтиды [2].

Сауат ашудың осы түрлерінің барлығы негізінен мектеп оқушыларының одан әрі кәсіби және тұлғалық дамуына дайындығын қалыптастыруды қамтамасыз етуге арналған. Сондай-ақ, сауаттылықтың бұл түрлері, мысалы, жеке және отбасылық бюджетті ұстауға, техногендік және табиғат құбылыстарының мәнін, олардың салдарының ерекшеліктерін түсінуге байланысты күнделікті міндеттердің әртүрлі түрлерін шешуге дайындықты, сонымен қатар қарапайым математикалық есептерді шешу дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді.

Функционалдық сауаттылық элементтерінің үшінші түрі - функционалдық сауаттылықтың инновациялық элементтері - жалпы табиғатына қарамастан, жеке тұлғаның өзіндік шығармашылыққа дайындығын дамытуды қамтамасыз етуге мәнді түрде құрылған шығармашылық ойлау мен жаһандық құзыреттіліктердің жиынтығын қарастыруға болады [2].

Бұл элементтер оқушының жан-жақты шығармашыл ойлауына, әрі жаһандық өзгерістерден қалыс қалмауына септігін тигізеді. Негізінде функционалдық сауаттылықтың бұл элементтері оқушылардың дайындығын анықтайтын факторлар болып табылады [3].

Мектепте оқу процесінде қалыптасатын оқушының функционалдық сауаттылығының элементтері болып табылатын жоғарыда аталған сауаттылық түрлері бірігіп жинақталғанда, қарапайым күнделікті мақсаттар мен міндеттерді жүзеге асыруға жағдай жасап қана қоймай, сонымен қатар, оқушының функционалдық сауаттылығын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Оқушының дербес тұлғалық және болашақта кәсіби дамуы мен қалыптасуына дайындайды.

Функционалдық сауаттылықтың жоғарыда айталған элементтерінің қалыптасуы функционалдық сауаттылықты дамытудың кешенді сипатын қамтамасыз ететін уақыт бойынша созылатын барлық оқу пәндеріне әсер ететін жеткілікті ұзақ процесс ретінде ұсынылған.

Осылайша, функционалдық сауаттылықты қалыптастыру бастауыш мектептен басталып, жоғары оқу орындарында және орта арнаулы білім алу процесінде құзіреттілікке дами отырып, біршама белсенді орта мектепте жалғасады.

Оқыту міндеттерінің бірте-бірте күрделенуі функционалдық сауаттылықтың қарқынды және дәйекті дамуына мүмкіндік береді. Сонымен қатар пән мұғалімдері оқыту бағдарламасын ескере отырып, педагогикалық міндетті шешудің күрделілігін қамтамасыз етеді.

Олар біріншіден, оқу процесіне функционалдық сауаттылықты қалыптастыруға ықпал ететін стандарттарды енгізуді қамтамасыз ету, біздің ойымызша, жалпы білім беретін мектептегі оқу-тәрбие үдерісіне құзыреттілік көзқарастың жақындығын қамтамасыз етуге мүмкіндік берген қадам болды.

сондықтан білім беру траекторияларының негізгі кезеңдерінде жүйелілік пен сабақтастықты қамтамасыз ету.

Бұл жағдайда мектеп оқушыларының сауаттылығының түрлері болып табылатын функционалдық сауаттылық элементтері туралы идея оқу үдерісін, оның ішінде оқу үдерісінің нәтижелерін бақылауды органикалық түрде қалыптастырады.

Екіншіден, функционалдық сауаттылықтың элементтері ретінде мектеп оқушыларын оқыту процесінде әртүрлі сауаттылық түрлері қалыптасады. Функционалдық сауаттылықтың негізгі элементтеріне оқу және компьютерлік сауаттылық сияқты элементтер, пәндік элементтерге – математикалық, жаратылыстану және қаржылық сауаттылық, функционалдық сауаттылықтың инновациялық элементтеріне ойлау шығармашылығы мен жаһандық құзыреттіліктер жатады.

Сонымен бірге олар мектеп бағдарламасын ойдағыдай меңгеру мүмкіндігін ғана анықтап қоймайды, оқушының одан әрі білім алу процесінде қалыптасатын құзыреттіліктерді игеруге дайындығын қамтамасыз етеді.

Үшіншіден, қазіргі жағдайда болашақ мұғалімдерді дайындайтын оқу орындары анықталған проблемаларды теңестіруге мүмкіндік алады. Осылайша, білім беру ұйымдарында мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту қажеттілігі жағдайында болашақ мұғалімдердің құзыреттілігін қалыптастыруды қамтамасыз ететін кәсіби құзыреттіліктерді қалыптастыруға икемді көзқарас пен оқу жоспарын бейімдеу мүмкіндігі бар.

Дегенмен, бұл мәселені тәжірибеші мұғалімдер жағдайында шешу білім беру кеңістігінің бірлігін қалыптастыру үшін функционалдық сауаттылықтың маңыздылығын ескере отырып, әлдеқайда күрделі міндет болып табылады.

Қорыта келе оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту – бүгінгі заман талабы. Осы ретте, бастауыш сыныпта сабақты дұрыс жүргізе білудің маңызы зор. Педагогтың шеберлігі, яғни шығармашылық пен жауапкершілікті ұштастырып сабақ өтуі, бұл заман талабынан туындап отырған мәселе. Жоғары деңгейде сабақ беретін оқытушының алдынан шыққан оқушы – өмір айдынындағы өз жолын адаспай табады, азамат болып қалыптасады.

Бұл ұстаз үшін абыройдың үлкені, әрбір мұғалім осыған ұмтылса ұрпақ алдындағы қарыздың өтелгені. Жоғарыда айтылғандардан көретін нәтижеміз, функционалдық сауаттылықтың әртүрлі элементтерін, оның ішінде оқу сауаттылығы, компьютерлік сауаттылық, математикалық сауаттылық, шығармашыл ойлау және т.б. қоса қарастырып, оқушылардың бойында қалыптастыру керек.

Осы функционалдық сауаттылық элементтері оқушылардың бойында қалыптасатын болса, олардың сөздік қоры молаяды, ізденімпаздыққа үйренеді, ойлау қабілеті артады, ойын еркін айтады, белсенділігі артады, шығармашыл жұмыс істейді, қиялы ұшталады, тапқырлыққа және ақпараттық технологияларды тиімді пайдалануға үйренеді.

Әдебиеттер:

1. Леонтьев А.А. От психологии чтения к психологии обучения чтению // Материалы 5-й Международной научно-практической конференции: в 2 ч. - Ч. 1 / под ред. И.В. Усачевой. - М., 2002.

2. <https://eduregion.ru/k-zhurnal/funktsionalnaya-gramotnost-pedagoga/?ysclid=I7n7kp8ua9613509184>

3. Веряев А.А., Нечунаева М.Н., Татарникова Г.В. Функциональная грамотность учащихся: представления, критический анализ, измерение // Известия АлтГУ. - 2018.- №2 (78).

Жекибаева Б.А., Григоренко Д.И.

Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова

О РОЛИ УСТНОГО НАРОДНОГО ТВОРЧЕСТВА В ФОРМИРОВАНИИ ЛИЧНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация. В статье представлены результаты изучения психолого-педагогической литературы, связанной с анализом роли народного фольклора в формировании личности младших школьников. Проанализированы основные жанры устного народного творчества, а также особенности их воспитательного влияния на обучающихся начальной школы.

Ключевые слова: фольклор, устное народное творчество, средства устного народного творчества, жанры народного фольклора: сказки, пословицы, поговорки и другое.